

культурної диференціації в молодіжному середовищі. А це дозволяє дійти висновку, що соціокультурною підставою формування сучасної молодіжної культури є інформаційно-комунікативне середовище, здатне формувати нові субкультури і контркультури.

Наведені положення можуть бути перспективами подальшого вивчення.

Список літератури

1. Зотов В. В. Новые информационные технологии: фактор трансформации общественно-экономической формации или начало информационного общества / В. Зотов // Вестник Моск. академии рынка труда и информационных технологий. — 2006. — С. 8–11.
2. Зотов В. В. Играйзация как форма институализации социальных коммуникаций в виртуальной реальности / В. Зотов // Материалы XIII м/н конф. студентов, аспирантов и молодых ученых «Ломоносов»: Т.1. Глобалистика. История. Социология. — М. : Изд-во МГУ, 2006. — 451 с.
3. Нестеров В. К вопросу о динамике сетевых сообществ [электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://flogiston.ru/articles/netpsy/groupdyn>
4. Петрова А. А. Взаимосвязи тематических ресурсов: свойства аудиторий и сообществ в телекоммуникационной среде [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.ict.edu.ru/vconf/index.php?a=vconf&c>

Надійшла до редколегії 15.05.2012 р.

УДК 027.8

О. М. КУЧЕРОВА

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК: ІСТОРИКО-КОМУНІКАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Висвітлено організаційно-теоретичні питання створення бібліотеки у загальноосвітніх навчальних закладах; розглянуто генезис шкільної бібліотеки в освітньому соціально-комунікаційному просторі.

Ключові слова: історико-комунікаційний підхід, соціально-комунікаційний простір, інформаційно-освітнє середовище, шкільна бібліотека.

Освещены организационно-теоретические вопросы создания библиотек в общеобразовательных учебных заведениях; рассмотрен генезис школьной библиотеки в образовательном социально-коммуникационном пространстве.

Ключевые слова: социальные коммуникации, историко-коммуникационный подход, образовательное социально-коммуникационное пространство, информационно-образовательная среда, школьная библиотека.

The thesis deals with the organizational and theoretical questions of the foundation of libraries in educational establishments. We studied socio-communicative genesis of the school library as an educational and cultural institute.

Key words: *social communications, informational and communication method, social and communication space, information and education environment, school library.*

Бібліотечний соціально-комунікаційний інститут у всі часи залишається традиційним осередком надбань культури цивілізації, проте змінюються технології трансляції документальних комунікацій в інформаційному просторі системи середньої освіти. Серед інших цивілізаційних проблем ХХІ ст. актуальними є проблеми освітньої й виховної взаємодії, зокрема формування й гуманізація єдиного інформаційно-освітнього простору [23]. Актуальність проблеми, що досліджується, полягає в зміні пріоритетів освіти інформаційного суспільства, яка реагує на виклики часу зміною соціально-комунікаційних акцентів у діяльності шкільних бібліотек, трансформацією їх структурно-функціональної організації. Ці соціально-комунікаційні зміни потребують осмислення за історично оновленими теоретико-методологічними засадами.

Соціально-комунікаційний генезис шкільної бібліотеки як компонента інформаційного простору системи освіти комплексно не досліджувався. Теоретико-методологічним підґрунтям осмислення становлення та розвитку шкільних бібліотек як складової освітнього соціально-комунікаційного простору стали праці з різних наукових галузей. Зокрема висвітленню культурологічного аспекту освітнього простору в соціально-комунікаційному становленні й розвитку бібліотеки сприяли історико-культурологічні ресурси Інтернету [7, 17, 19, 20, 21] й наукові праці В. Шейка [23], бібліотекознавчі дослідження М. Слободяника і В. Ільганаєвої [1], Б. Сизова та Ю. Столярова [18]. Розвиток шкільної бібліотеки науковці досліджували в історико-культурологічному й нормативно-правовому аспектах. Існують теоретико-історичні дослідження, які розкривають освітні тенденції розвитку українських шкільних бібліотек та охоплюють багатий джерельний матеріал. Зокрема П. Рогова [15, 16], Т. Діденко [3], А. Доркену [4], О. Печенежська [12, 13] вивчали різні історичні періоди становлення та розвитку шкільних бібліотек (науковий проект ДНПБ України «Створення, становлення та розвиток освітянських бібліотек України (X — XX ст.)». Перспективи розвитку бібліотечного соціально-комунікаційного інституту в системі інформаційного простору середньої освіти розглянуто в дослідженнях новітнього періоду розвитку зарубіжних шкільних бібліотек Г. Варгановою [2], А. Малько [8], Є. Івановою [5]. Проте висвітлення окремих

аспектів діяльності різних історичних періодів не створює цілісного бачення генезису шкільної бібліотеки в освітньому соціально-комунікаційному просторі.

Мета статті — дослідження організаційно-функціональних трансформацій шкільних бібліотек України в освітньому соціально-комунікаційному просторі.

Зважаючи на історико-культурологічні й бібліотекознавчі дослідження, гіпотезою нашої роботи є твердження, що шкільна бібліотека — результат історичної інтеграції двох соціально-комунікаційних сфер: бібліотечної та освітньої. Виявлення тенденцій створення, становлення та інституціоналізації шкільної бібліотеки в системі соціальних комунікацій формулюємо як історико-комунікаційний підхід, який дозволяє дослідити генезис шкільної бібліотеки в середовищі інституту освіти, що окреслює історичну стратегію й зумовлює соціально-комунікаційну наукову новизну дослідження.

Соціально-комунікаційна природа феномену шкільної бібліотеки відображається в еволюції терміна. Етимологічно складова терміна — «бібліотека» виникла у XV ст., коли бібліотеку сприймали як «книгосховище». З часом з'являється словосполучення «шкільна бібліотека», поява якого відображає процеси становлення бібліотеки в структурі загальноосвітнього закладу. Погляди на бібліотеку як сховище книг поступово змінювалися. Так, В. Татищев у «Лексиконі» 1793-го р. під бібліотекою розуміє «палату з книгами загальнонародного значення», також надає визначення слова «бібліотекарій» і перелічує професійні якості бібліотекаря, надає рекомендації з формування фонду [1]. Розширення мережі бібліотек сприяло формуванню нових соціально-комунікаційних поглядів на бібліотеку, зокрема шкільну. Проте в стані соціальної пасивності бібліотеки залишалися майже до середини XIX ст. У добу інформаційного суспільства тлумачення терміна «бібліотека» наводиться у визначенні Статті 1 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу»: «Бібліотека — інформаційний, культурний, освітній ...структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідницьких, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки» [10, с. 6]. Термін «бібліотека загальноосвітнього навчального закладу» вітчизняні фахівці зі шкільництва та бібліотекознавства поряд із традиційним терміном «шкільна бібліотека» стали застосовувати після прийняття «Положення про бібліотеку загальноосвітнього навчального закладу» (1999 р., у Росії — 1991 р.) [10, 18]. Нині терміни застосовуються одночасно. Згідно з п.1.1 «Положення», «Бібліотека загальноосвітнього навчального

закладу є обов'язковим структурним підрозділом, який здійснює бібліотечно-інформаційне, культурно-просвітницьке забезпечення навчально-виховного процесу як в урочний, так і в позаурочний час. Свою діяльність вона організовує спільно з педагогічним колективом, відповідно до планів роботи і регламентуючої документації, що затверджується директором закладу» [10, с. 21–23]. Таким чином, здійснений термінологічний аналіз доводить, що сучасне словосполучення «бібліотека загальноосвітнього навчального закладу» виникло внаслідок організаційно-функціональних трансформацій шкільної бібліотеки в освітньому соціально-комунікаційному просторі, її інституціональному становленні в загальноосвітньому середовищі.

Виникнення феномену шкільної бібліотеки нерозривно пов'язане з генезисом освітнього соціально-комунікаційного простору, національні корені якого сягають часів Київської Русі [1, 7]. Розвиток державного компонента освітнього простору поряд зі створенням шкіл при церквах і монастирях став чинником появи в їх структурі перших бібліотек. Універсальні зібрання літератури перших бібліотек учні використовували з освітньою метою. У ті часи книги використовували тільки в школі, адже вони являли собою незручні дорогі рукописи.

З часом при школах почали формуватися зібрання саме навчальної літератури (підручників). Так, у школах Київської Русі в навчанні застосовували рукописні книжки — збірники, укладені протягом 1071–1076 рр. під загальною назвою «Ізборники Святослава»; існувало також декілька спеціальних хрестоматій для навчання: «Златоструй», «Златоуст», «Маргарит» та ін. [14]. Організація зібрань навчальної літератури часів Київської Русі дала початок становленню шкільної бібліотеки. Історико-культурологічні відомості про першу шкільну бібліотеку знаходимо у XII ст. — засновницею зібрання універсальної й навчальної літератури вважають полоцьку княжну, просвітилицю Євфросинію Полоцьку (1102–1173). Проте виникнення шкільної бібліотеки як особливого типу навчальної бібліотеки відносять до кінця XVII ст., коли за клопотанням мешканців Москви і Боровська відкрили «гімнасіони» [18]. Таким чином, соціально-комунікаційна природа бібліотеки школи почала формуватися з появою перших зібрань навчальної літератури і поступового відокремлення бібліотечного фонду як організаційної структури.

Розвиток освіти в Київській Русі, потім у XVI — XVIII ст. у Російській державі, зокрема й в Україні, став на інституціональному рівні вагомим чинником появи мережі шкільних бібліотек і зародження в межах шкільництва досліджень організаційних питань шкільної бібліотеки. У XIII — XV стст. культура

в Україні перебувала в найскладнішому становищі. У цей період початкові школи існували в містах, при великих церквах і монастирях; підручниками слугували церковні книги, які були написані на пергаменті. З появою друкарства навчальні фонди швидко збільшувалися, зокрема в XVI ст. збагатилися «Букварем» І. Федорова [14, 19]. З розвитком системи освіти й початком книгодрукування навчальна книга набула великого значення, ставши з часом впливовим виховним чинником та соціально-комунікаційним структуроутворюючим елементом освітнього середовища, зокрема його бібліотечних фондів. У XVI — XVIII ст. великі зібрання підручників існували при початкових і вищих навчальних закладах Київського та Львівського братств. Поширення книг потребувало коштів, величезну роль у культурно-просвітницькому житті України відіграли меценати, зокрема князь К. Острозький [20]. У друкованому каталозі «Підручники та навчальні посібники для початкових і середніх навчальних закладів (1748-1917) у фондах Державної науково-педагогічної бібліотеки ім. В. О. Сухомлинського» зібрані відомості про 1 174 підручники та навчальні посібники вищезазначеного періоду [22]. Цей каталог дозволяє уявити обсяги й зміст фондів дореволюційної шкільної бібліотеки. Комплектуванню фондів шкільної бібліотеки в XIX ст. сприяла педагогічна рада — дорадчий колективний орган внутрішньошкільного управління освітнього закладу: згідно з параграфом 72 Статуту гімназій та прогімназій Міністерства народної освіти від 1864 р., на педагогічних радах обговорювалися й вирішувалися питання вибору книжок для бібліотек шкіл [9]. На рівні системи освіти комплектування фондів здійснювалося згідно з «міністерськими каталогами» (1897 р.) [18]. Отже, період становлення бібліотечних фондів характеризується збільшенням кількості підручників і розвитком навчальної документально-організаційної структури, правових і культурно-виховних засад комплектування.

Період активного розвитку шкільної бібліотеки та початку її інституціоналізації припадає на XIX — поч. XX ст. Важливим чинником розширення мережі шкільних бібліотек XIX ст. став розвиток системи освіти. У цей час українська система освіти розвивалася в рамках загальнодержавної російської політики: завдяки новим реформам, зокрема на українських землях, була закладена система загальної освіти. Шкільні бібліотеки часів царської Росії перебували у відомстві Міністерства народної освіти, Міністерства державної власності тощо; коштами їх фінансування були добровільні внески населення; у бібліотеках працювали вчителі. У XIX — поч. XX ст. мережа шкільних бібліотек України існувала при гімназіях. У першій половині XIX ст. в Україні відкрили 19 гімназій, до структури яких входили бібліотеки. Освітні

зміни XIX ст. викликали появу розуміння значущості шкільних бібліотек в організації системи народної освіти, завдяки чому мережа шкільних бібліотек на початку XX ст. набула найбільшої розгалуженості. У 1914 р. з 75,9 тис. бібліотек царської Росії 78% складала бібліотеки шкіл [1, 18, 21]. Освітня реформа в 1860-х рр. заклала, крім уже існуючих мереж гімназій, фундамент початкової народної школи, що сприяло створенню мережі бібліотек початкової школи. На території всієї України ще сьогодні можна побачити побудовані земствами своєрідні архітектурні споруди колишніх земських шкіл — сільських початкових шкіл дореволюційної Росії. За архівними даними [17], до проектування земських шкіл входили, крім навчальних класів і квартир для вчителів, також бібліотеки. Таким чином, період XIX — поч. XX ст. характеризується розширенням мережі шкільних бібліотек, організаційними змінами внутрішньої структури бібліотеки, її функціональною трансформацією на мікрорівні навчального закладу й зміною місця шкільного бібліотечного інституту на макрорівні соціально-комунікаційного освітнього простору.

Значна роль у розвитку шкільних бібліотек XIX — поч. XX ст. належала громадськості: земствам і міським товариствам грамотності, зокрема діяльності видатних бібліотекознавців і педагогів [11, 15, 21]. Це був етап формування освітнього соціально-комунікаційного простору завдяки розвитку громадського компонента. Харківське Товариство поширення грамотності в народі (1869–1920) було серед перших громадських об'єднань в Україні. Харків у той час став культурним центром з розвинутою мережею шкільних бібліотек. Членами Харківського Товариства поширення грамотності до 1902 р. були: С. Русова, Л. Хавкіна та ін. Шкільний підрозділ товариства значну увагу приділяв комплектуванню фондів. Саме в структурі Харківського товариства як одного з перших для задоволення фахових потреб учителів було засновано педагогічні бібліотеки, які влаштовували виставки фахових книг і журналів на вчительських земських курсах; діяльності бібліотечних курсів активно сприяла Л. Хавкіна. Харківський період у житті Л. Хавкіної (1871–1920) відзначено бібліотекознавчими працями й просвітницькою та культурно-громадською діяльністю, які стали вагомим внеском у розвиток вітчизняного бібліотекознавства й шкільництва. Отже, одним із регіональних центрів громадських трансформацій соціально-комунікаційного освітнього простору періоду кінця XIX — поч. XX ст. став Харків.

Теорія шкільної бібліотеки як складова її інституціоналізації з часом поступово розвивається на методологічних і методичних засадах міждисциплінарної інтеграції бібліотекознавства й шкільництва. На поч. XX ст. організаційні питання теоретичної

й практичної роботи шкільних бібліотек розглядалися на з'їздах з бібліотечної справи та в педагогічних часописах [12]. Так, згідно з матеріалами першого Всеросійського з'їзду з бібліотечної справи (1911 р.), навчальні (шкільні) бібліотеки мали функціонувати при кожній школі; зауважувалося, що тільки за цих умов можливо правильно організувати керування читанням дітей; витрати на бібліотеку мали складати окрему статтю кошторису школи. Прогресивним педагогічним органом, який висвітлював кращий досвід у Російській імперії, був часопис «Для народного вчителя» з рубрикою «Бібліотечна практика». На шпальтах часопису впродовж 1907–1917 рр. друкували свої статті, словники, підручники, бібліографічні покажчики, рекомендаційні списки для позакласного читання педагога й бібліотекознавці С. Русова, С. Сірополко, Л. Хавкіна. Публікації часопису показують, як у цей час у губерніях Росії змінюється структура шкільних бібліотек, зокрема виділяється кімната для читального залу, який працював під час і після уроків. Таким чином, у фаховій пресі та роботі з'їздів набула висвітлення бібліотечна тематика в шкільництві.

У 20-ті рр. ХХ ст. стан бібліотек в Україні різко погіршився [1, 3]. Після революції 1917 р. та громадянської війни земські школи й гімназії реформували в трудові школи, пізніше — у середні навчальні заклади. З початком радянського бібліотечного будівництва держава стала сприяти виникненню й розвитку бібліотек. Створюється широка бібліотечна мережа: оновлюються книгозбірні реформованих навчальних закладів, організуються бібліотеки в новозбудованих школах. В освітянських періодичних виданнях приділяється увага розвитку вітчизняної бібліотечної справи. У зазначений період у всіх округах України організуються окружні інспектури народної освіти, кожна з яких видавала свій бюлетень, матеріали якого відбивали стан розвитку сфери освіти на початку радянського періоду шкільництва. Так, Київська окружна інспектура з 1926 по 1928 рр. видала документ під назвою «Бюлетень Київської окружної інспектури», матеріали якого відзначали, що в ці пореволюційні роки спостерігалася слабка організація дитячого дозвілля, Київщині бракувало сільських і шкільних бібліотек, лише в районних школах були невеликі книгозбірні; не вистачало навчальної літератури, художня література майже не комплектувалася [3]. Отже, на початку радянського бібліотечного будівництва питання роботи шкільних бібліотек стали предметом уваги, крім шкільництва, ще й бібліотекознавства, наукові здобутки якого впливали на розвиток теорії шкільного бібліотекознавства.

За бібліотекознавчими дослідженнями, у перші роки радянської влади існували три типи бібліотек: просвітницькі, наукові й

шкільні; згідно з матеріалами Всесоюзного бібліотечного перепису 1934 р., бібліотеки поділялися на чотири основні групи: масові, дитячі, бібліотеки професійно-технічних навчальних закладів, наукові та спеціальні бібліотеки; у подальших класифікаціях бібліотеки навчальних закладів не виділяються [16]. У радянські часи українські шкільні бібліотеки входили до складу освітянської мережі бібліотек СРСР. Наприкінці 30-х рр. освітянська мережа бібліотек СРСР налічувала до 144,4 тис. шкільних бібліотек, книжкові фонди збільшилися до 60 млн., проте мережа зменшилася на 82 тис. у роки Великої Вітчизняної війни. У післявоєнний період відбудова системи освіти здійснювалася за активною участю шкільних бібліотек: фонди шкільних бібліотек СРСР знову збільшилися наприкінці 40-х рр. на 100 тис. і склали 82 млн. [18]. Таким чином, історія шкільних бібліотек 30-40-х рр. ХХ ст. тісно пов'язана з формуванням й оновленням зруйнованого війною багатонаціонального освітнього простору.

У 40-70-ті рр. ХХ ст. починає формуватися нормативно-правове підґрунтя організації діяльності шкільних бібліотек радянських часів [4, 13, 18]. На цьому етапі увага приділялася поновленню мережі шкільних бібліотек УРСР, формуванню відповідних книжкових фондів і забезпеченню їх упорядкування, зберігання й переобліку за домовленістю з районними відділами освіти, а також укомплектуванню штатів усіх шкільних бібліотек відповідними працівниками. Формується структура Положення про шкільні бібліотеки, й у 1961 р. Міністерство освіти УРСР затверджує «Положення про шкільну бібліотеку», у якому чітко визначено обов'язковість створення шкільної бібліотеки в кожній початковій, восьмирічній, середній школі тощо, окреслено її завдання як структурного підрозділу школи. Наприкінці 60-х — початку 70-х рр. упроваджується централізація, що відобразилося в побудові мережі, фінансуванні, організації книгопостачання. Для шкільної бібліотеки окреслилися єдині вимоги бібліотечної системи СРСР до змісту роботи і складу фонду згідно з постановами Міністерств освіти СРСР і республік, зокрема УРСР. У 1975 р. затверджено нове «Типове положення шкільної бібліотеки», відповідно до якого шкільній бібліотеці надаються нові функції з обслуговування вчителів, переглянутий мінімум бібліотечної техніки. У 80-ті рр. мережа шкільних бібліотек розширювалась у зв'язку з відкриттям нових шкіл. Так, у 1980 р. бібліотечна мережа СРСР налічувала 128,8 тис. шкільних бібліотек [18]. Пріоритетним фактором розвитку кожного навчального закладу стали інновації освітньої реформи 80-х рр., у контексті яких розвивається й бібліотека. Необхідна умова забезпечення нових шкільних програм — зміна змісту серії «Шкільна бібліотека», оновлення й розвиток матеріальної

бази бібліотек, що сприяло значному збагаченню фондів. Отже, у розглянутому періоді 40–80-х рр. ХХ ст. триває зміна соціально-комунікаційної ролі й місця шкільної бібліотеки, що зумовило організаційно-функціональні й нормативно-правові зміни; відбувається формування освітнього соціально-комунікаційного простору — зовнішнє освітнє середовище сприяє розвитку внутрішнього бібліотечного середовища, розширенню структури й функцій шкільної бібліотеки.

90-ті рр. ХХ ст. відкривають період інформаційно-комунікаційного розвитку шкільної бібліотеки — чинниками структурно-функціональних змін є інформація й комунікація як складові навчально-виховної діяльності. Є. Іванова виокремлює новітній період розвитку шкільних бібліотек з наступними етапами [5]: кінець 1980-х — поч. 1990-х рр. — автоматизація зарубіжних шкільних бібліотек, яка почалася з виникнення нових носіїв інформації (зокрема CD-ROM), збільшення цифрових ресурсів; середина–кінець 1990-х рр. — можливості інформації в цифровому форматі починають осмислюватися освітою, у шкільних бібліотеках впроваджуються автоматизовані інформаційно-бібліотечні системи (АІВС); започаткування появи шкільних бібліотек у веб-середовищі (частіше сторінка на сайті школи); за кордоном розвивається концепція трансформації традиційної шкільної бібліотеки в підрозділ школи, який очолює заступник директора школи з інформаційних технологій (у Росії та Україні у зв'язку з цим активно обговорюється створення медіатек, частіше замість бібліотек); перше десятиріччя ХХІ ст. — упровадження інформаційно-комунікаційних технологій.

Нова соціально-комунікаційна роль шкільних бібліотек почала формуватися в інформаційному суспільстві, яке в різних країнах має хронологічні розходження. Аналізуючи роль шкільної бібліотеки в системі національної освіти України, фахівці підкреслюють, що трансформована шкільна бібліотека має перетворитися на один із головних елементів навчально-виховного процесу, зокрема концепція перетворення шкільної бібліотеки на бібліотечно-інформаційний центр розроблена А. Малько [8]. На тлі світового освітнього інформаційно-комунікаційного середовища модернізація шкільних бібліотек в Україні розпочалася значно пізніше, ніж у деяких зарубіжних країнах, зокрема в США, де шкільна бібліотека існує як розвинутий соціальний інститут. До його структури входить Асоціація шкільних бібліотекарів, одним із завдань якої є проведення теоретико-методологічних досліджень щодо сприяння розвитку бібліотеки в освітньому середовищі [2]. На сучасному етапі в інформаційному просторі системи освіти здійснюється трансформація функцій шкільних бібліотек, що зумовлює їх роль

у формуванні інформаційно-освітнього середовища навчального закладу. Згідно з «Маніфестом шкільних бібліотек IFLA», шкільна бібліотека в інформаційному суспільстві має бути інтегрованою в освітній процес; пропонуються можливості для навчання, що надає змогу всім членам шкільної спільноти ставати ефективними користувачами інформації всіх видів і форм та критично її осмислювати; шкільна бібліотека є суттєвим партнером в інформаційному середовищі для міських, регіональних і національних бібліотек [24]. Організаційно-функціональні трансформації шкільних бібліотек усвідомлюються в зміні технологічних умов, які дозволяють створити комфортне інформаційно-освітнє середовище навчального закладу. Інформаційно-освітнє середовище (information and education space, information and education environment) фахівці розглядають як багатоаспектну, цілісну реальність, яка є сукупністю необхідних соціально-психологічних умов, сучасних технологій і програмно-методичних засобів навчання, що ґрунтуються на сучасних інформаційних технологіях; призначена для максимально повного об'єднання ресурсів системи освіти через інтеграцію ресурсів закладів освітньої мережі й надання на цій основі користувачам широкого вибору освітніх послуг, зокрема доступу до фондів віртуальної інформації [6]. Отже, цим вимогам відповідають бібліотечно-інформаційні центри й медіатеки, які містять необхідний обсяг навчальних ресурсів і технічні засоби їх реалізації в освітньому середовищі й інтеграції до єдиного інформаційного простору.

Підґрунтям модернізації українських шкільних бібліотек є науково-методична діяльність як компонент бібліотечно-соціально-комунікаційного інституту в системі освіти. Одним із першочергових завдань створеної в 1999 р. ДНПБ України як координаційного центру стало розроблення науково-теоретичних засад формування мережі освітніх бібліотек та визначення їхнього місця в бібліотечній системі країни. ДНПБ України спільно з освітніми відомствами розпочала систематичну роботу з аналізу й висвітлення діяльності бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів, розробки науково-методичного забезпечення їхнього розвитку [10, 16, 22]. Виходячи із соціально-комунікаційних завдань формування єдиного інформаційного простору (його комп'ютеризації, автоматизації, інтернетизації й медіатизації), інформаційно-комунікаційний період розвитку шкільних бібліотек надає актуальності їх модернізації в контексті інформатизації й гуманізації системи середньої освіти.

Підсумовуючи вищезазначене, можна виокремити такі періоди розвитку шкільної бібліотеки як унікального соціально-комунікаційного осередку.

Першим періодом формування шкільного бібліотечного соціально-комунікаційного інституту було формування фондів навчальної літератури в структурі перших шкіл Київської Русі. До цього періоду входять такі етапи: 1) поява шкільних зібрань літератури при освітніх закладах Київської Русі в історичний період X — XII ст.; 2) структуризація фондів шкільної літератури, виокремлення навчального компонента (фонду підручників): від часів виникнення перших шкільних зібрань у X–XII ст. до становлення шкільних бібліотек як особливого типу навчальних бібліотек у XVII ст.;

Другий період — розвиток мережі шкільних бібліотек з XVII до поч. XX ст.: кількісні зміни викликають якісні трансформації структури бібліотек, зокрема становлення фондів підручників на етапі XVII–XIX стст.; виокремлення читального залу в просторовому компоненті на поч. XX ст.

Третій період — соціально-комунікаційний розвиток шкільної бібліотеки в освітньому середовищі: 1) індустріальний етап — 20–80-ті рр. XX ст. — зміна ролі й місця шкільної бібліотеки у ще не сформованому освітньому середовищі, що зумовило організаційно-функціональні зміни; 2) інформаційно-комунікаційний етап — шкільна бібліотека як бібліотечно-інформаційний центр навчального закладу триває й нині як етап модернізації.

Отже, соціогенезис шкільної бібліотеки ілюструє зміну уявлень про її організаційно-функціональні трансформації. Подолавши шлях від сховища рукописів до соціально-комунікаційного центру, шкільна бібліотека у XXI ст. на макрорівні соціуму розвивається в освітньому інституті як соціально-комунікаційний культурний інститут, на рівні мікросередовища загальноосвітнього навчального закладу зосереджує в бібліотечному просторі його ресурси: інформаційно-комунікаційні, соціокультурні, комунікативні.

Значення шкільних бібліотек у створенні єдиного інформаційного простору системи освіти потребує подальшого дослідження тенденцій соціально-комунікаційного розвитку бібліотечного простору в середовищі закладу.

Список літератури

1. Бібліотекознавство: теорія, історія, організація діяльності бібліотек : підручн. / В. О. Льганаєва, Г. Д. Ковальчук, Т. П. Самійленко та ін. Під ред. М. С. Слободяника. — Х. : Основа, 1993. — 176с.
2. Варганова Г. В. Американская ассоциация школьных библиотечкарей: основные направления деятельности / Г. В. Варганова // Шкільна б-ка. — 2006. — № 9. — С. 45–49.
3. Діденко Т. Розвиток шкільних та дитячих бібліотек Київщини в 20-ті роки XX століття / Т. Діденко // Шкільн. б-ка плюс. — 2004. — № 9. — С.5–6.

4. Доркену А. Правова база освітянських бібліотек України, тенденція розвитку. За виданням «Збірника наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР» 1947 – 1969 рр. / А. Доркену // Шкільн. б-ка плюс. — 2004. — № 8. — С. 9—16.
5. Иванова Е. Школьные библиотеки: «Былое и думы» / Е. Иванова // Шкільн. б-ка плюс. — 2011. — № 24. — С. 14—22.
6. Інформаційно-освітнє середовище // mediagram dictionary. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www/mediagram.ru/dictionary/text_242,309.html
7. Культура Київської Русі // Вікіпедія – вільна енциклопедія. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http // uk.wikipedia.org/wiki/ Культура Київської Русі.](http://uk.wikipedia.org/wiki/Культура_Київської_Русі)
8. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Роль шкільної бібліотеки в системі національної освіти України: Тези доповідей / Укл. С. В. Кириленко, І. П. Леонтенко. — К.: ІЗМН, 1997. — 116 с.
9. Онипченко О. Педагогічна рада: історико-педагогічний аспект становлення і розвитку / О. Онипченко // Рідн. школа. — 2006. — №6. — С.72—74.
10. Організація роботи бібліотеки загальноосвітнього навчального закладу / АПН України, ДНПБ України, УБА; Авт.-упор. П. І. Рогова, І. І. Хемчян, Р. П. Гаврилук та ін. // Шкільн. світ. — 2002. — №42/43. — С.1—62.
11. Перепеча А. Визначний бібліотекознавець України Любов Борисівна Хавкіна / А. Перепеча // Шкільн. б-ка плюс. — 2007. — № 7. — С. 2—5.
12. Печенежська О. Освітнянські бібліотеки на шпальтах часопису «Для народного учителя» (1907—1917) — органу прогресивної педагогічної думки / О. Печенежська // Рідн. Школа. — 2003. — №12. — С. 74—76.
13. Печенежська О. Шкільна бібліотека на сторінках часопису «Радянська школа» (1951—1971 рр.) / О. Печенежська // Історія освітянських бібліотек України : Наук.зб./ АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. — К. : Вирій, 2006. — С.315—326.
14. Приходченко К. І. Історія та теорія створення творчого освітньо-виховного простору / К. І. Приходченко // Виховна робота в школі. — 2005. — № 6. — С.2—16.
15. Рогова П. Педагогічні бібліотеки України / П. Рогова // Директор школи, ліцею, гімназії. — 2003. — №1. — С.69—72.
16. Рогова П. Соціальне призначення і функції освітянських бібліотек України / П. Рогова // Шкільна б-ка. — 2003. — №4. — С.3—8.
17. Сесак І. В. З історії діяльності земських установ Поділля в галузі народної освіти (1904 – 1920 рр.) // Вінницький обласний краєзнавчий музей, 2008. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http // muzey.vn.ua/node/76](http://muzey.vn.ua/node/76).
18. Сизов Б. Н. Школьные библиотеки // Библиотечная энциклопедия // Рос. гос. б-ка; Гл. ред. Ю. А. Гриханов. — М.: Пашков Дом, 2007. — С. 1168 – 1169.

19. Українська культура 13 – 15 століть // Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http // uk.wikipedia.org/wiki/ Українська культура_13 – 15 століть](http://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_культура_13_–_15_століть).
20. Українська культура 16 – 18 століття // Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http // uk.wikipedia.org/wiki/ Українська культура_16 – 18 століть](http://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_культура_16_–_18_століть).
21. Українська культура XIX століття // Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http // uk.wikipedia.org/wiki/ Українська культура_XIX століття](http://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_культура_XIX_століття)
22. Хемчян І. І. П'ятнадцята ювілейна міжнародна конференція «Крим – 2008» для бібліотекарів України і світу / І. І. Хемчян // Шкільн. 6-ка плюс. – 2008. – № 18. – С. 11 – 15.
23. Шейко В. М. Історичні аспекти криз техногенної цивілізації / В. М. Шейко // Вісн. Харк. держ. акад. культури. — Х., 2001. – Вип. 7. – С. 4 – 11.
24. IFLA/UNESCO School Library Manifesto // School Libraries and Resource Centers Section [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www/ifla.org/UII/s11/pubs/school.manif.htm>

Надійшла до редколегії 03.05.2012 р.

УДК 002.2:316.77

В. А. МАРКОВА

РОЛЬ КОМУНІКАТИВНИХ ПОСЕРЕДНИКІВ У СТРУКТУРІ КНИЖКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Визначені й охарактеризовані головні функції комунікативних посередників у структурі книжкової комунікації.

Ключові слова: *комунікативні посередники, структура книжкової комунікації, книговидавнича соціальна інституція, соціальна інституція книгорозповсюдження, соціальна інституція книгокористання.*

Определены и охарактеризованы основные функции коммуникативных посредников в структуре книжной коммуникации.

Ключевые слова: *коммуникативные посредники, структура книжной коммуникации, книгоиздательский социальный институт, социальный институт книгораспространения.*

The basic functions of the communicative intermediary in the book communication structure are defined and characterized.

Key words: *communicative intermediary, book communication structure, book-publishing social institute, book-distribute social institute, book-use social institute.*

Відомий російський учений А. В. Соколов пропонує застосувати до розгляду книжкової комунікації суперсистемний підхід з огляду на те, що остання містить як елементи всі інститути,